

Adyton

(Szabados György lemeze)

Szabados György sok év mellőzöttsége és értetlensége után ma már abban a helyzetben van, hogy a jazz és tágabb értelemben a kortárs zene hívei ismerhetik világképének elemeit és alkotói céljait. Tudhatják róla, hogy a magyar jazz egyik megújítója, aki a magyar kultúrában és szellemiségben mélyen gyökerezve teremtette meg művészetét. Számára a zene létkérdés: nem egzisztenciális értelemben, hanem a világhoz fűződő viszony megnyilatkozásaként. Magatartásának alappillére a tudatosság és a fegyelmezettség – mondhatnánk, eltökéltség –; alkotótevékenységének két, egymástól elválaszthatatlan forrása az érzelem és a gondolat.

Az *Adyton* három kompozíciója – a szólójáték kivételével – azokat az irányokat mutatja, amelyek Szabados zeneszerzői, zenekarvezetői és zongorista tevékenységét az utóbbi időben meghatározták. A címadó *Adyton* szeptettre írt, háromtételű, nagy lélegzetű mű, míg a *Világpor* és a *Tánczene* az alapegyüttesre, a trióra épülő darabok. Már maga a lemez címe többértelmű. Jelentése görögül „legbelső szentély”, s ezzel a teremtés intim, már-már mitikus mozzanatára utal. De benne foglaltatik a Szabados-csillagkép másik két pólusa is: a magyar sorskérdéseket legerőteljesebben, legkifejezőbben művészetének fókuszába emelő Ady Endre; és a zene alapeleme, a hang.

A nyitó mű, az *Adyton* formája – a szerző meghatározásában – egy kiterjesztett, impovizatív kötőanyagból szerkesztett szárny, közepén testként a minden hangjában megkomponált szertartászenével. Már az első hangok elárulják az indíttatást: a tétel a-tonalitása, ti-re-dó-fa-mi-lá-szó összetételű, zongorán, majd a többi, egymás után belépő hangszeren megszólaló hangsora, amely már a gyermekdalokban is benne van; valamint a szekund, terc és kvart hangközök használata egyértelműen jelzi a magyar népzenehez kapcsolódó pontokat. Világosan követhető az építkezés szerkezete is: a témák bemutatását követő free-jellegű bontások és az ebből kiemelkedő szólók váltakozása, majd fokozatos elhalása. Tehát egy feszültségív bejárása, amelyben a hangsúly az individuális kinyilatkoztatások és a kollektív összegzések megtermékenyítő kapcsolatára helyeződik. Az improvizációk free alapon, a tiszta tonalitást és metrikai

beosztást kerülve, egyfajta lüktető érzetet keltve hangzanak fel; s a ritmus-szekció sem kísérő, hanem önálló szólamvivő vagy ellenpontosító funkciót tölt be.

A második tétel c-tonalitásával, lépcsőzetes hangfelrakásával, a dallamvezetés ritmikusságával ugyancsak Bartók világának folytatását jelzi. Ugyanakkor a barokkos, fúgaszerű futamok egyetemesebb kontextusba helyezik az alapmotívumot. A témát először itt is a zongora intonálja, s a többi hangszer együtt, illetve kánonszerűen csatlakozik hozzá, némi keleties hatást is keltve. Nagy pillanat, amikor a pergődob rövid közjátéka után "kinyílik" a zene, s az összes hangszeren a Carmina Buranára emlékeztető teljességgel hangzik fel a téma. Kadenciával ér véget az egység, s átadja helyét a harmadik tétel lendületes kánorszritmusának, népdalvázra épülő, g-tonalitású, pentachord anyagának.

Első hallásra szokatlan ez a váltás, de a zene nem hagy időt a töprengésre: a zongoraszólo, majd a közös rögtönzés, aztán a trombita-zongora párbeszéd, az újabb kollektív összegzés, az első tétel indító hangjainak felvillantása és végül a harmadik tétel nyitó témájának intonálása folyamattá rendezi a motívumokat. A parallell hangnemek, a magyar népzene alaphangkörével is szolgáló kvintlánc megjelenése pedig mintegy keretbe foglalja, és még egyszer hangsúlyozza az egész mű alap gondolatát. Az utolsó hangok elhalása után bizonyossá válik a hallgatóban, hogy átgondoltságával, szerkezeti rendjével, kontrasztos építkezésével az Adyton kilép a hagyományos jazzidióma kereteiből. Komponálásával újszerű, egyéni úton indult el Szabados.

A lemez másik oldalán két szerzemény osztozik. A *Világpor* elvont szférába viszi a hallgatót: ritmikailag amorf, harmóniailag a tizenkétfokú hangrendszeren alapuló motivikus improvizációra épül. A szervezőerő a muzsikusközösség egymás közötti kapcsolata és az a folyamat, amely a kölcsönös inspiráció révén a nyugalmi állapotból a feszültség fokozódásához, majd oldódásához vezet. Ez a viszonyrendszer és előadásmód a Szabados-trió játékának egyik jellemző vonása, és természetéből adódóan olyan beleérző-képességet és kreativitást feltételez, ami csak a partner minden rezdülését ismerő muzsikusközösség sajátja. Mivel a leginkább rögtönzött, ez a darab a lemez legnehezebben követhető alkotása. Nem ártott volna, ha a borítón olvasható volna Tolnai Ottónak a mű létrejöttét ihlető verse.

A lemezzáró *Tánczene* kiindulópontul ismét a magyar népzene, pontosabban az Aki szép lány akar lenni című népdalt választotta. A trió szabadon kezeli a témát: a változó hármás és négyes ütemű dalt szabályos metrumba illeszti, a megszólaltatásához az alapot a zongorán balkézzel játszott c-f kvart ostinato adja, s a bőgő is ezt erősíti. Szabados nem eljätssza a dallamot, hanem több hang egyszerre történő leütésével intonálja. A kvintváltásos kezdés után a zene a bőgő és a dob belépésével fokozatosan eltávolodik az alaptól, és vezet a zongora kötöttségeket felrúgó szólójához. A megkomponáltságot free játék váltja fel kollektív rögtönzéssel, míg legvégül, tudatos előkészítést követően visszatér a népzenei kiindulópont, s a kompozíció parlandóban előadott, régi stílusú, négyes soros ereszkedő dallammal zárul.

Improvizatív muzsika esetében nem választható élesen el a mű az interpretálástól, hiszen a zenei váz az előadás során válik alkotássá. Szabados jelesen választotta meg partnereit is: Dresch Mihály, Lakatos Antal, Körmendy Ferenc nemcsak értik, de át is érzik és magukévá teszik Szabados intencióit. Csupán Fekete István játékán érződik néhol, hogy kissé darabosan illeszkedik a zenébe. Kedvvel és ambícióval veszik ki részüket a fiatalok az együttes munkából, szólóik is kitűnő stílusérzékre vallanak.

Trióbeli partnerei hű követői, de egyúttal alkotótársai is Szabadosnak. Vajda Sándor nemcsak pontos basszus alapot hoz, hanem a rögtönzésekben önálló szerepet is játszik kétujjas pengetett figuráival. Faragó Antal kilép a kíséző funkcióból, főképp az improvizatív részekben vállal egyenrangú részt a hagyományos ütembeosztástól eltérő, pulzáló, a feszültség intenzitását érzékenyen jelölő free játékával.

Különös, hogy jóllehet az *Adyton* az utóbbi évek legfontosabb jazzprodukumainak sorát gyarapítja, egészében mégsem éri el azt a szuggesztív, elemetáris hatást, amit Szabados zenéje a pódiumról gyakorol a közönségre. Ebben valószínűleg része van a magyar jazzlemezekre általában jellemző görcsös erőfeszítésnek, ami a hosszas várakozás, hanyatttatás és bizonytalanság után lehetőséghez jutó zenészeket megakadályozza legjobb képességeik kibontakoztatásában. De része van benne a lemez konzerv voltának és a gyenge felvételi technikának is. A dinamika árnyalatlan, a hangkép fedett, a hangzásarányok

torzak (a bőgő és a dob sokszor alig hallatszik), magas a lemez alapzaja: a zenei anyag és a felvétel technikai minősége között szakadék tátong.

(1984)

Adyton

Szabados trió: Szabados György – zongora, preparált zongora, Vajda Sándor – bőgő, Faragó Antal – dob, ütőhangszerek + Lakatos Antal, Dresch Mihály – szaxofon, Fekete István – trombita, Körmendy Ferenc – brácsa

A Szabad Zene Nyilvánossága

(Kísérlet a Kassák klubban)

„A muzsikások eddig is abból az egyszerű és mind mélyebb meggyőződésből folytatták e tevékenységüket, hogy a szabad zenélés, mint a zene leghitelesebb módja, fölöttébb időszerű. Időszerűségét a civilizáció kulturális csődje: a zene gyökértelenedése, a műzenei stílusok teljes elidegenülése, az ember belső elnémulása teremtették meg, ami korunk ürességében újra a szüntelen kozmikus emberi lét eszméjét, a lényünk egészét érintő elemi zeneiséget követeli; a direkt gyermeki látásmód meditatív művészi gyakorlatát és közegét. A szabad zene és zenélés úgy is, mint 'silus' – tehát nemcsak zenei értelemben, hanem metafizikusan is időszerű.”

Ezek a mondatok egy meghívóból valók, amely a budapesti Kassák Művelődési Ház új klubestjének első műsorára szól. Maga a klub és az ott folytatott zenei-zenélési gyakorlat korántsem újkeletű: jó évtizedes múltra tekinthet vissza, amióta a XIV. kerületi Uzsoki úti intézmény helyet ad a Szabados György vezette zenei társulások próbáinak. Eleinte a későbbi 180-as Csoport magját alkotó muzsikussal Kassák Műhely néven, majd a MAKUZ Zenekarral és barátaikkal működött – és működik ezután nyilvánosan – itt az a kör, amelyik a szabad zene és zenélés jegyében létrehozta a Szabad Zene Nyilvánossága Klubot.

Hogy a szabad zene fogalma valójában mit takar, annak megfejtéséhez két út kínálkozik. Az egyik a kompozíciós zene, amelyben a XX. század során egyként jelentkeztek a legszigorúbb kötöttségek (a tizenkétfokúság), valamint a